International Science Group
ISG-KONF.COM

CONCEPTUAL OPTIONS FOR THE DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT OF MEDICAL SCIENCE AND PSYCHOLOGY

Collective monograph

ISBN 979-8-89034-000-9
DOI 10.46299/ISG.2023.MONO.MED.3
BOSTON(USA)-2023

ISBN – 979-8-89034-000-9
DOI – 10.46299/ISG.2023.MONO.MED.3

Conceptual options for the development and improvement of medical science and psychology

Collective monograph

Boston 2023

3.	PREVENTIVE MEDICINE	
3.1	Bereziuk O.[1], Horbatiuk S.[2], Klymchuk I.[2], Sprut O.[2] INFLUENCE OF ANTHROPOGENIC ENVIRONMENTAL POLLUTION ON INCIDENCE INDICATORS OF THE CIRCULATORY SYSTEM DISEASES [1] Department Security of Life and Pedagogic of Security, Vinnytsia National Technical University [2] Department of Medical Biology, National Pirogov Memorial Medical University Vinnytsia	65
3.2	Сергета І.В.[1] ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕБІГУ ПРОЦЕСІВ ФОРМУВАННЯ ВЛАСТИВОСТЕЙ ХАРАКТЕРУ У ДІВЧАТ І ЮНАКІВ У ВІЦІ 14-17 РОКІВ З РІЗНИМ РІВНЕМ ЗДОРОВ'Я [1] кафедра загальної гігієни та екології, Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова	73
3.3	Чорна В.В.[1], Васенко Т.Б.[2], Спрут О.В.[2], Хлєстова І.В.[3] ЯВИЩА СТИГМАТИЗАЦІЇ МЕДИЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ ТА ЗДОБУВАЧІВ ЗВО ПО ВІДНОШЕННЮ ПАЦІЄНТІВ З ПСИХІЧНИМИ РОЗЛАДАМИ ТА ПРОФІЛАКТИЧНІ НАПРЯМКИ [1] Кафедра медицини катастроф та військової медицини, Вінницький національний медичний університету імені М.І. Пирогова [2] Кафедра медичної біології, Вінницький національний медичний університету імені М.І. Пирогова [3] Медичний факультет №1 , Вінницький національний медичний університету імені М.І. Пирогова	89
	REFERENCES	105

DOI: 10.46299/ISG.2023.MONO.MED.3.3.2

3.2 Особливості перебігу процесів формування властивостей характеру у дівчат і юнаків у віці 14-17 років з різним рівнем здоров'я

Важливе місце в структурі провідних корелят перебігу психічної адаптації і, отже, процесів формування особливостей особистості школярів, що відрізняються різним рівнем здоров'я, відіграють наукові дослідження психогігієнічного змісту, в центрі яких перебувають процеси щодо вивчення властивостей характеру дівчат і юнаків, тобто встановлення певної сукупності стійких індивідуальних особливостей досліджуваних осіб, котрі визначають адекватність здійснення як звичних, так і незвичних видів навчально-орієнтованої діяльності [110, 111, 112, 113, 114]. Особливого значення дослідження подібного змісту набувають під час розв'язання питання щодо здійснення поглибленої порівняльної оцінки закономірностей перебігу процесів психічної адаптації дівчат і юнаків з різним рівнем здоров'я, в тому числі і учнів сучасних закладів середньої освіти, які відзначаються високим рівнем здоров'я, що визначений на основі здійснення комплексу клініко-діагностичних досліджень, та серед учнів, котрі належать до різних груп здоров'я, структурний розподіл яких в повній мірі відображує особливості звичного профілю здоров'я сучасних школярів [115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125].

Відповідно до мети дослідження, в ході його проведення здійснювалось комплексне обстеження дівчат і юнаків юнацького віку відповідно до існуючої схеми вікової періодизації онтогенезу людини. Тому для здійснення валідного та цілком адекватного порівняльного аналізу були взяті матеріали з банку даних науково-дослідного центру Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, отримані вході виконання планової наукової роботи "Розробка нормативних критеріїв здоров'я різних вікових та статевих груп населення на основі вивчення антропогенетичних та фізіологічних характеристик організму з метою визначення маркерів мультифакторіальних захворювань (підлітковий вік)".

В цілому необхідно відзначити, що для дослідження відбирались дівчата і юнаки, що в третьому поколінні проживали на території Подільського регіону

України, мешкали в умовах сучасного міста, представляли українську етнічну групу та на момент обстеження та не мали ані жодних скарг на стан здоров'я, ані хронічних захворювань в анамнезі, тобто формувалась абсолютно однорідна група спостережень, головною ознакою якої є високий рівень здоров'я. Обстежено 2207 осіб підліткового і юнацького віку, з яких, після проведення попереднього скринінг-анкетування для визначення суб'єктивно-окреслених особливостей стану здоров'я на підставі застосування скринінг-опитувальника щодо стану здоров'я школярів, розробленого спеціалістами ДУ "Інститут охорони здоров'я дітей і підлітків НАМН України" [126, 127], залишилось 793 школярів (35,9% із числа обстежених). На основі отриманих результатів для поглибленого дослідження особливостей процесів формування провідних психофізіологічних функцій було відібрано 120 дівчат та 108 юнаків (10,3% із числа обстежених), що відзначались відсутністю будь-яких ознак хронічних захворювань та донозологічних зрушень у стані здоров'я і, таким чином, характеризувались високим рівнем здоров'я, в тому числі 27 дівчат та 26 юнаків у віці 14 років, 26 дівчат та 27 юнаків у віці 15 років, 34 дівчини та 26 юнаків у віці 16 років, а також 33 дівчини та 29 юнаків у віці 17 років, та були залучені до першої групи порівняння під час визначення особливостей процесів формування провідних характеристик психофізіологічної адаптації в залежності від рівня здоров'я.

Другу групу порівняння складали 128 дівчат і 128 юнаків, в тому числі 32 дівчини та 32 юнаки у віці 14 років, 32 дівчини та 32 юнаки у віці 15 років, 32 дівчини та 32 юнаки у віці 16 років, а також 32 дівчини та 32 юнаки у віці 17 років, профіль здоров'я яких згідно з даними проведених років досліджень [124, 125, 128, 129, 130, 131, 132] в повній мірі відображував особливості розподілу учнів відповідно до груп здоров'я в реальних шкільних колективах (від 7,8% до 12,0% учнів, що відносяться до I групи здоров'я, від 30,8% до 57,3% учнів, що відносяться до II групи здоров'я, від 34,3% до 59,4% учні, що відносяться до III групи здоров'я).

Отже, під час визначення показників характерологічних властивостей на основі використання особистісного опитувальника Mini-mult слід було відзначити, що протягом вікового періоду, котрий підлягав вивченню, більш високий рівень

вираження показників за шкалою іпохондрії (Hs), яка надає інформацію про рівень поширення астено-невротичних форм реагування у відповідь на вплив стресових явищ, і, передусім, надмірного побоювання за стан власного здоров'я, реєструвався серед дівчат, віднесених до другої групи порівняння (табл. 1). Так, рівень їх критеріальних величин серед 14-річних дівчат першої групи становив 57,70±3,00 Т-балів, серед 14-річних дівчат другої групи – 60,78±1,82 Т-балів ($p(t)_{1-2}>0,05$), серед 15-річних дівчат першої групи – 58,07±2,33 Т-балів, серед 15-річних дівчат другої групи – 60,50±2,31 Т-балів ($p(t)_{1-2}>0,05$), серед 16-річних дівчат першої групи – 56,47±2,21 Т-балів, серед 16-річних дівчат другої групи – 57,78±2,59 Т-балів ($p(t)_{1-2}>0,05$), серед 17-річних дівчат першої групи – 54,84±1,74 Т-балів, серед 17-річних дівчат другої групи – 56,40±1,86 Т-балів ($p(t)_{1-2}>0,05$).

Найвищі за рівнем вираження, показники характерологічних проявів іпохондричного змісту серед дівчат першої групи реєструвались у віці 15 років під час навчання в 9 класі, серед дівчат другої групи – у віці 14 і 15 років під час навчання в 8 і 9 класах, натомість, найнижчі показники за шкалою іпохондрії (Hs) в обох досліджуваних групах спостерігались серед школярок у віці 17 років, які навчались в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учениць першої групи порівняння - реєструвались на межі 14-15-річного віку, серед учениць другої групи – не реєструвались зовсім, найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників позитивного змісту – на межі 16-17-річного віку в першому випадку і на межі 15-16-річного віку – в другому. Достовірних віково-обумовлених відмінностей не спостерігалось ($p(t)>0,05$).

Таблиця 1 Особливості формування показників властивостей характеру дівчат груп порівняння за даними особистісного опитувальника Mini-mult, Т-бали

Властивості характеру	Час досліджень	Дівчата				$p(t)_{1-2}$
		Перша група		Друга група		
		n	M±m	n	M±m	
Шкала іпохондрії (Hs)	14 років	27	57,70±3,00	32	60,78±1,82	>0,05
	15 років	26	58,07±2,33	32	60,50±2,31	>0,05
	16 років	34	56,47±2,21	32	57,78±2,59	>0,05
	17 років	33	54,84±1,74	32	56,40±1,86	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала депресії (D)	14 років	27	50,88±2,66	32	51,25±1,79	>0,05
	15 років	26	49,84±2,88	32	54,90±1,97	>0,05
	16 років	34	48,70±2,49	32	52,71±2,02	>0,05
	17 років	33	46,72±2,05	32	47,96±1,81	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала істерії (Hy)	14 років	27	46,70±2,67	32	48,62±2,03	>0,05
	15 років	26	44,76±2,55	32	46,00±2,62	>0,05
	16 років	34	44,14±2,91	32	47,68±2,02	>0,05
	17 років	33	43,27±2,20	32	43,59±2,04	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала психопатії (Pd)	14 років	27	38,55±2,57	32	44,96±2,18	>0,05
	15 років	26	44,38±2,60	32	42,65±2,92	>0,05
	16 років	34	41,73±2,32	32	41,93±2,24	>0,05
	17 років	33	41,81±2,11	32	38,81±2,39	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала параной-яльності (Pa)	14 років	27	47,81±3,56	32	46,12±3,63	>0,05
	15 років	26	44,88±3,56	32	42,75±3,32	>0,05
	16 років	34	43,11±2,63	32	44,59±2,84	>0,05
	17 років	33	42,66±2,63	32	40,81±3,12	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		

Продовження табл. 1

Властивості характеру	Час досліджень	Дівчата				$p(t)_{1-2}$
		Перша група		Друга група		
		n	M±m	n	M±m	
Шкала психастенії (Pt)	14 років	27	58,70±2,71	32	62,53±1,74	>0,05
	15 років	26	57,96±2,25	32	60,78±2,39	>0,05
	16 років	34	56,20±2,31	32	60,18±2,44	>0,05
	17 років	33	57,30±1,65	32	57,46±1,72	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		<0,05		
Шкала шизоїдності (Se)	14 років	27	56,96±2,89	32	64,53±1,99	<0,05
	15 років	26	60,08±2,62	32	59,03±2,20	>0,05
	16 років	34	58,02±2,56	32	61,25±2,08	>0,05
	17 років	33	57,33±1,95	32	54,68±1,85	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		<0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		<0,001		
Шкала гіпоманії (Ma)	14 років	27	43,85±2,15	32	50,25±2,12	<0,05
	15 років	26	46,53±1,60	32	47,28±1,41	>0,05
	16 років	34	47,52±1,81	32	48,53±1,95	>0,05
	17 років	33	47,96±2,01	32	45,87±1,86	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		

Разом з тим серед юнаків спостерігалась зовсім інша картина змін з боку показників властивостей характеру за шкалою іпохондрії (Hs), що мали параболоподібний, проте дещо асиметричний, зміст (табл. 2).

Так, рівень вираження їх критеріальних величин серед 14-річних юнаків першої групи складав 55,76±1,75 Т-балів, серед 14-річних юнаків другої групи – 53,31±2,10 Т- балів ($p(t)_{1-2}$>0,05), серед 15-річних юнаків першої групи – 55,33±2,33 Т-балів, серед 15-річних юнаків другої групи – 57,00±2,13 Т-балів ($p(t)_{1-2}$>0,05), серед 16-річних юнаків першої групи –61,46±3,03 Т-балів, серед 16-річних юнаків другої групи – 56,87±2,03 Т-балів ($p(t)_{1-2}$>0,05), серед 17-річних юнаків першої групи – 58,41±2,85 Т-балів, серед 17-річних юнаків другої групи – 55,00±1,44 Т-балів ($p(t)_{1-2}$>0,05).

Таблиця 2 Особливості формування показників властивостей характеру юнаків груп порівняння за даними особистісного опитувальника Mini-mult, Т-бали

Властивості характеру	Час досліджень	Юнаки				$p(t)_{1-2}$
		Перша група		Друга група		
		n	M±m	n	M±m	
Шкала іпохондрії (Hs)	14 років	26	55,76±1,75	32	53,31±2,10	>0,05
	15 років	27	55,33±2,33	32	57,00±2,13	>0,05
	16 років	26	61,46±3,03	32	56,87±2,03	>0,05
	17 років	29	58,41±2,85	32	55,00±1,44	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала депресії (D)	14 років	26	48,15±1,90	32	51,68±1,88	>0,05
	15 років	27	49,51±2,38	32	50,40±2,38	>0,05
	16 років	26	53,42±2,78	32	51,06±2,07	>0,05
	17 років	29	50,82±2,54	32	47,81±1,76	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала істерії (Hy)	14 років	26	44,15±2,42	32	41,25±1,67	>0,05
	15 років	27	42,66±2,57	32	44,78±2,37	>0,05
	16 років	26	47,46±3,25	32	45,31±2,30	>0,05
	17 років	29	48,68±3,09	32	43,59±1,91	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала психопатії (Pd)	14 років	26	43,07±1,71	32	42,12±1,78	>0,05
	15 років	27	46,70±2,44	32	41,62±1,87	>0,05
	16 років	26	47,84±2,87	32	40,71±2,22	>0,05
	17 років	29	47,58±2,41	32	40,68±1,79	<0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала параной-яльності (Pa)	14 років	26	42,00±2,60	32	49,65±3,21	>0,05
	15 років	27	40,11±3,30	32	43,43±2,74	>0,05
	16 років	26	47,70±3,01	32	47,34±2,85	>0,05
	17 років	29	48,68±3,33	32	46,50±2,73	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		

Продовження табл. 2

Власти-вості характеру	Час досліджень	Юнаки				$p(t)_{1–2}$
		Перша група		Друга група		
		n	M±m	n	M±m	
Шкала психастенії (Pt)	14 років	26	62,61±1,79	32	60,50±1,72	>0,05
	15 років	27	57,66±2,02	32	62,65±2,32	>0,05
	16 років	26	60,96±2,51	32	62,09±1,79	>0,05
	17 років	29	59,79±2,62	32	57,46±1,43	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		<0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала шизоїдності (Se)	14 років	26	58,88±2,01	32	61,75±2,03	>0,05
	15 років	27	58,81±2,75	32	62,40±2,27	>0,05
	16 років	26	62,19±3,33	32	60,71±1,98	>0,05
	17 років	29	58,93±2,80	32	59,00±1,77	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		
Шкала гіпоманії (Ma)	14 років	26	46,03±1,98	32	47,87±2,15	>0,05
	15 років	27	45,88±2,19	32	45,65±1,57	>0,05
	16 років	26	49,73±2,12	32	43,71±1,34	<0,05
	17 років	29	50,86±1,58	32	46,12±1,82	>0,05
	$p(t)_{14-15}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{15-16}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{16-17}$	>0,05		>0,05		
	$p(t)_{14-17}$	>0,05		>0,05		

Потрібно зазначити, що найвищі за рівнем вираження показники характерологічних проявів іпохондричного змісту у юнаків першої групи реєструвались у віці 16 років під час навчання в 10 класі, у юнаків другої групи – у віці 15 років під час навчання 9 класі, разом з тим, найнижчі показники за шкалою іпохондрії (Hs) серед юнаків першої групи спостерігались у віці 15 років під час навчання в 9 класі, серед юнаків другої групи – у віці 14 років на вихідному етапі досліджень під час навчання в 8 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учнів першої групи порівняння реєструвались на межі 15-16-річного віку, серед учнів другої групи – на межі 14-15-річного віку. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом, в обох досліджуваних групах спостерігались на межі 16-17-річного віку. Статистично-значущих віково-

обумовлених відмінностей під час проведених досліджень не реєструвалось ($p(t)>0,05$).

Дані щодо визначення ще однієї надзвичайно важливої складової провідних характерологічних властивостей, а саме показників за шкалою депресії (D), котрі відзначають ступінь розповсюдження серед школярів особистісних рис і поведінкових проявів песимістичного або недовірливого змісту, засвідчували той факт, що їх величини серед дівчат, віднесених до другої групи порівняння, переважали аналогічні значення, властиві для дівчат, які належали до першої групи. Так, рівень їх критеріальних величин серед 14-річних дівчат першої групи становив 50,88±2,66 Т-балів, серед 14-річних дівчат другої групи – 51,25±1,79 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 15-річних дівчат першої групи – 49,84±2,88 Т-балів, серед 15-річних дівчат другої групи – 54,90±1,97 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних дівчат першої групи – 48,70±2,49 Т-балів, серед 16-річних дівчат другої групи – 52,71±2,02 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 17-річних дівчат першої групи – 46,72±2,05 Т-балів, серед 17-річних дівчат другої групи – 47,96±1,81 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$).

Необхідно відзначити, що найвищі за рівнем вираження, і, таким чином, найгірші з адаптаційної точки зору показники характерологічних проявів депресивного змісту серед дівчат першої групи реєструвались у віці 14 років під час навчання в 8 класі, серед дівчат другої групи – у віці 15 років під час навчання в 9 класі, натомість найнижчі показники за шкалою депресії (D) в обох досліджуваних групах спостерігались серед школярок у віці 17 років, які навчались в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учениць першої групи не реєструвались зовсім, серед учениць другої групи – на межі 14-15-річного віку. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом, спостерігались в обох досліджуваних групах на межі 16-17-річного віку. Статистично-значущих віково-обумовлених відмінностей під час проведених досліджень не реєструвалось ($p(t)>0,05$).

Разом з тим серед юнаків, як і в попередньому випадку, спостерігалась дещо інша картина змін з боку показників властивостей характеру за шкалою депресії (D)

– у цьому разі вона відзначалась перевагою показників серед представників другої групи у віці 14 і 15 років та перевагою показників серед представників першої групи – у віці 16 і 17 років. Так, рівень вираження їх критеріальних величин серед 14-річних юнаків першої групи складав 48,15±1,90 Т-балів, серед 14-річних юнаків другої групи – 51,68±1,88 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 15-річних юнаків першої групи – 49,51±2,38 Т-балів, серед 15-річних юнаків другої групи – 50,40±2,38 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних юнаків першої групи – 53,42±2,78 Т-балів, серед 16-річних юнаків другої групи – 51,06±2,07 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 17-річних юнаків першої групи – 50,82±2,54 Т-балів, серед 17-річних юнаків другої групи – 47,81±1,76 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$).

Слід зазначити, що найвищі за рівнем вираження показники характерологічних проявів іпохондричного змісту серед юнаків першої групи реєструвались у віці 16 років під час навчання в 10 класі, серед юнаків другої групи – у віці 14 років під час навчання 8 класі, разом з тим, найнижчі показники за шкалою іпохондрії (Hs) серед юнаків першої групи спостерігались у віці 14 років під час навчання в 8 класі, серед юнаків другої групи – у віці 17 років заключному етапі досліджень під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учнів обох групи порівняння реєструва-лись на межі 15-16-річного віку. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом, в обох досліджуваних гру-пах спостерігались на межі 16-17-річного віку. Статистично-значущих віково-обумовлених відмінностей під час проведених досліджень не реєструвалось ($p(t)>0,05$).

Під час оцінки показників за шкалою психопатії (Pd), які відзначають особливості поширення в учнівському середовищі стресово-обумовлених адаптаційно-значущих реакцій збудливого та агресивно-сенситивного змісту, слід було відзначити хвилеподібний характер змін, що реєструвались, з боку її значень серед дівчат, а також перевагу, іноді достатньо суттєво виражену, з боку показників її величин серед юнаків, які відносились до першої групи порівняння. Так, рівень їх критеріальних величин серед 14-річних дівчат першої групи становив 38,55±2,57 Т-

балів, серед 14-річних дівчат другої групи – 44,96±2,18 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 15-річних дівчат першої групи – 44,38±2,60 Т-балів, серед 15-річних дівчат другої групи – 42,65±2,92 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 16-річних дівчат першої групи – 41,73±2,32 Т-балів, серед 16-річних дівчат другої групи – 41,93±2,24 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 17-річних дівчат першої групи – 41,81±2,11 Т-балів, серед 17-річних дівчат другої групи – 38,81±2,39 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05).

Потрібно відзначити, що найвищі за рівнем вираження, і, таким чином, найгірші виходячи із адаптаційних позицій, показники характерологічних проявів психопатичного змісту серед дівчат першої групи реєструвались у віці 15 років під час навчання в 9 класі, серед дівчат другої групи – у віці 14 років під час навчання в 8 класі, натомість, найнижчі показники за шкалою психопатії (Pd) серед дівчат першої групи спостерігались у віці 14 років під час навчання в 8 класі, серед дівчат другої групи – у віці 17 років під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учениць першої групи порівняння реєструвались на межі 14-15-річного віку, серед учениць другої групи – не реєструвались зовсім. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом, спостерігались відповідно на межі 15-16-річного віку в першому випадку та на межі 16-17-річного віку – в другому. Яких-небудь статистично-значущих віково-обумовлених відмінностей під час проведених досліджень не реєструвалось ($p(t)$>0,05).

Разом з тим серед юнаків спостерігалась зовсім інша, достатньо нетипова для всіх попередніх випадків картина змін з боку показників властивостей характеру за шкалою психопатії (Pd) – протягом усього досліджуваного періоду переважали показники, властиві для представників першої групи порівняння, відмітної рисою, яких є більш високий рівень здоров’я. Так, рівень вираження їх критеріальних величин серед 14-річних юнаків першої групи складав 43,07±1,71 Т-балів, серед 14-річних юнаків другої групи – 42,12±1,78 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 15-річних юнаків першої групи – 46,70±2,44 Т-балів, серед 15-річних юнаків другої групи – 41,62±1,87 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 16-річних юнаків першої групи – 47,84±2,87

Т-балів, серед 16-річних юнаків другої групи – 40,71±2,22 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 17-річних юнаків першої групи – 47,58±2,41 Т-балів, серед 17-річних юнаків другої групи – 40,68±1,79 Т-балів ($p(t)_{1–2}<0,05$).

Необхідно зазначити, що найвищі за рівнем вираження показники характерологічних проявів психопатичного змісту серед юнаків першої групи реєструвались у віці 16 років під час навчання в 10 класі, серед юнаків другої групи – у віці 14 років під час навчання 8 класі, разом з тим, найнижчі показники за шкалою психопатії (Pd) серед юнаків першої групи спостерігались у віці 14 років під час навчання в 8 класі, серед юнаків другої групи – у віці 17 років на заключному етапі досліджень під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учнів першої групи порівняння реєструвались на межі 14-15-річного віку, серед учнів другої групи – не реєструвались зовсім. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом – серед учнів першої групи порівняння спостерігались на межі 16-17-річного віку, серед учнів другої групи – на межі 15-16-річного віку. Статистично-значущих віково-обумовлених відмінностей під час проведених досліджень не реєструвалось ($p(t)>0,05$).

Дані щодо визначення ще однієї надзвичайно важливої складової провідних характерологічних властивостей, а саме показників за шкалою психастенії (Pt), що визначають наявність таких особистісних рис, як підвищена боязкість, виражений ступінь занепокоєння щодо імовірності успішного перебігу типових подій у повсякденному житті, невпевненість і недовірливість, засвідчували той факт, що їх величини серед дівчат, віднесених до другої групи порівняння, переважали аналогічні значення, властиві для дівчат, які належали до першої групи. Так, рівень їх критеріальних величин серед 14-річних дівчат першої групи становив 58,70±2,71 Т-балів, серед 14-річних дівчат другої групи – 62,53±1,74 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 15-річних дівчат першої групи – 57,96±2,25 Т-балів, серед 15-річних дівчат другої групи – 60,78±2,39 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних дівчат першої групи – 56,20±2,31 Т-балів, серед 16-річних дівчат другої групи – 60,18±2,44 Т-балів ($p(t)_{1–}$

$_2$>0,05), серед 17-річних дівчат першої групи – 57,30±1,65 Т-балів, серед 17-річних дівчат другої групи – 57,46±1,72 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05).

Слід відзначити, що найвищі за рівнем вираження, і, таким чином, найгірші з адаптаційної точки зору показники характерологічних проявів психастенічного змісту і серед дівчат першої групи, і серед дівчат другої групи спостерігались у віці 14 років під час навчання в 8 класі, натомість найнижчі показники за шкалою психастенії (Pt) серед дівчат першої групи реєструвались у віці 16 років під час навчання в 10 класі, серед дівчат другої групи – у віці 17 років під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учениць першої групи спостерігались на межі 16-17-річного віку, серед учениць другої групи – не реєструвались зовсім. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом спостерігались на межі 15-16-річного віку в першому випадку та на межі 16-17-річного віку – в другому. Статистично-значущі віково-обумовлені відмінності під час проведених досліджень реєструвались між значеннями психастенічних характерологічних проявів, властивих для дівчат другої групи, що перебували у віці відповідно 14 і 17 років ($p(t)_{14\text{-}17}$<0,05).

Разом з тим серед юнаків спостерігалась параболоподібна картина змін з боку показників властивостей характеру за шкалою психастенії (Pt), що визначались: у віці 14 років реєструвалась перевага показників юнаків першої групи, у віці 15 і 16 років – юнаків другої групи, у віці 17 років – знов юнаків першої групи. Так, рівень вираження критеріальних величин досліджуваних значень серед 14-річних юнаків першої групи складав 62,61±1,79 Т-балів, серед 14-річних юнаків другої групи – 60,50±1,72 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 15-річних юнаків першої групи – 57,66±2,02 Т-балів, серед 15-річних юнаків другої групи – 62,65±2,32 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 16-річних юнаків першої групи – 60,96±2,51 Т-балів, серед 16-річних юнаків другої групи – 62,09±1,79 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05), серед 17-річних юнаків першої групи – 59,79±2,62 Т-балів, серед 17-річних юнаків другої групи – 57,46±1,43 Т-балів ($p(t)_{1–2}$>0,05).

Потрібно зазначити, що найвищі за рівнем вираження показники

характерологічних проявів психастенічного змісту серед юнаків першої групи спостерігались у віці 14 років під час навчання відповідно в 8 класі, серед юнаків другої групи – у віці 15 років під час навчання 9 класі, разом з тим, найнижчі показники за шкалою психастенії (Pt) серед юнаків першої групи реєструвались у віці 15 років під час навчання в 9 класі, серед юнаків другої групи – у віці 17 років під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учнів першої групи спостерігались на межі 15-16-річного віку, серед учнів другої групи – на межі 14-15-річного віку. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом, серед учнів першої групи спостерігались на межі 14-15-річного віку, серед учнів другої групи – на межі 16-17-річного віку. Статистично-значущі віково-обумовлені відмінності під час проведених досліджень реєструвались між значеннями психастенічних характерологічних проявів, властивих для юнаків другої групи, що перебували у віці 16 і 17 років ($p(t)_{16\text{-}17}<0,05$). Достовірні розбіжності між характеристиками представників окремих груп порівняння були властиві для юнаків у віці 17 років ($p(t)_{1–2}<0,05$).

Під час оцінки показників за шкалою шизоїдності (Se), що відображує виражену сенситивність, емоційну холодність, незалежність суджень та нестандартність мислення учнів, слід було відзначити наявність найбільшої кількості статистично достовірних відмінностей, які реєструвались, та перевагу в більшості випадків показників, котрі були властиві для представниць (у всіх випадках) і представників (крім юнаків у віці 16 років) другої групи порівняння. Так, рівень їх критеріальних величин серед 14-річних дівчат першої групи становив 56,96±2,89 Т-балів, серед 14-річних дівчат другої групи – 64,53±1,99 Т-балів ($p(t)_{1–2}<0,05$), серед 15-річних дівчат першої групи – 60,08±2,62 Т-балів, серед 15-річних дівчат другої групи – 59,03±2,20 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних дівчат першої групи – 58,02±2,56 Т-балів, серед 16-річних дівчат другої групи – 61,25±2,08 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 17-річних дівчат першої групи – 57,33±1,95 Т-балів, серед 17-річних дівчат другої групи – 54,68±1,85 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$).

Необхідно відзначити, що найвищі за рівнем вираження показники

характерологічних проявів шизоїдного змісту серед дівчат першої групи спостерігались у віці 15 років під час навчання в 9 класі, серед дівчат другої групи – у віці 14 років під час навчання в 8 класі, натомість найнижчі показники за шкалою шизоїдності (Se) серед дівчат першої групи реєструвались у віці 14 років під час навчання в 8 класі, серед дівчат другої групи – у віці 17 років під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учениць першої групи порівняння спостерігались на межі 14-15-річного віку, серед учениць другої групи – на межі 15-16-річного віку. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом, реєструвались відповідно на межі 15-16-річного віку в першому випадку та на межі 16-17-річного віку – в другому. Статистично-значущі віково-обумовлені відмінності під час проведених досліджень спостерігались між значеннями шизоїдних характерологічних проявів, властивих для дівчат другої групи, що перебували у віці 14 і 17 років ($p(t)_{14-17}<0,001$). Достовірні розбіжності між характеристиками представників окремих груп порівняння були властиві для дівчат у віці 14 років ($p(t)_{1–2}<0,05$).

Разом з тим серед юнаків рівень вираження їх критеріальних величин серед 14-річних юнаків першої групи складав 58,88±2,01 Т-балів, серед 14-річних юнаків другої групи – 61,75±2,03 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 15-річних юнаків першої групи – 58,81±2,75 Т-балів, серед 15-річних юнаків другої групи – 62,40±2,27 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних юнаків першої групи – 62,19±3,33 Т-балів, серед 16-річних юнаків другої групи – 60,71±1,98 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 17-річних юнаків першої групи – 58,93±2,80 Т-балів, серед 17-річних юнаків другої групи – 59,00±1,77 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$).

Слід зазначити, що найвищі за рівнем вираження показники характерологічних проявів шизоїдного змісту серед юнаків першої групи реєструвались у віці 16 років під час навчання в 10 класі, серед юнаків другої групи – у віці 15 років під час навчання 9 класі, разом з тим, найнижчі показники за шкалою шизоїдності (Se) серед юнаків першої групи спостерігались у віці 15 років під час навчання в 9 класі, серед юнаків другої групи – у віці 17 років на заключному

етапі досліджень під час навчання в 11 класі. Найсуттєвіші темпи змін досліджуваних показників, що відзначались негативним змістом, серед учнів першої групи порівняння реєструвались на межі 15-16-річного віку, серед учнів другої групи – на межі 14-15-річного віку. Найбільш виражені темпи змін досліджуваних показників, які характеризувались позитивним змістом – серед учнів першої групи порівняння спостерігались на межі 16-17-річного віку, серед учнів другої групи – на межі 15-16-річного віку. Статистично-значущих віково-обумовлених відмінностей під час проведених досліджень не реєструвалось ($p(t)>0,05$).

Зрештою, дані щодо визначення ще однієї важливої складової провідних характерологічних властивостей, а саме показників за шкалою гіпоманії (Ма), які відображують рівень енергійності та соціальної активності на тлі відсутності потрібної витримки і наполегливості, засвідчували той факт, що серед дівчат ат груп порівняння спостерігались цілком різноспрямовані тенденції: для дівчат першої групи властивим було поступове зростання ступеня вираження характерологічних проявів відповідно до досліджуваної шкали, для дівчат другої групи, навпаки, їх поступове зменшення. Загалом, рівень їх критеріальних величин серед 14-річних дівчат першої групи становив 43,85±2,15 Т-балів, серед 14-річних дівчат другої групи – 50,25±2,12 Т-балів ($p(t)_{1–2}<0,05$), серед 15-річних дівчат першої групи – 46,53±1,60 Т-балів, серед 15-річних дівчат другої групи – 47,28±1,41 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних дівчат першої групи – 47,52±1,81 Т-балів, серед 16-річних дівчат другої групи – 48,53±1,95 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 17-річних дівчат першої групи – 47,96±2,01 Т-балів, серед 17-річних дівчат другої групи – 45,87±1,86 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$).

Разом з тим серед юнаків зміни з боку показників властивостей характеру за шкалою гіпоманії (Ма), що визначались, характеризувались наступними особливостями: у віці 14 років реєструвалась перевага показників юнаків другої групи, у віці 15, 16 і 17 років – показників юнаків першої групи, причому у віці 16 років відмінності набували статистично-значущого змісту ($p(t)_{1–2}<0,05$). В цілому рівень вираження їх критеріальних величин серед 14-річних юнаків першої групи

складав 46,03±1,98 Т-балів, серед 14-річних юнаків другої групи – 47,87±2,15 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 15-річних юнаків першої групи – 45,88±2,19 Т-балів, серед 15-річних юнаків другої групи – 45,65±1,57 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$), серед 16-річних юнаків першої групи – 49,73±2,12 Т-балів, серед 16-річних юнаків другої групи – 43,71±1,34 Т-балів ($p(t)_{1–2}<0,05$), серед 17-річних юнаків першої групи – 50,86±1,58 Т-балів, серед 17-річних юнаків другої групи – 46,12±1,82 Т-балів ($p(t)_{1–2}>0,05$).

Таким чином, в ході проведених досліджень виявлено, що впродовж усього досліджуваного періоду, який співпадав з часом перебування учнів у старших класах сучасної середньої школи, в структурі узагальненого особистісного профілю серед дівчат і першої, і другої груп порівняння на тлі середньонормативних значень показників за більшістю шкал реєструвалась помірна перевага досліджуваних величин за шкалами шизоїдності (Se), психастенії (Pt) та іпохондрії (Hs). Проте, якщо серед дівчат першої групи на першій позиції в більшості випадків перебували дані за шкалою шизоїдності (Se) (за винятком учениць у віці 14 років, серед яких переважали дані відповідно до шкали психастенії (Pt)), то серед дівчат другої групи у віці 14 і 16 років переважали показники за шкалою психастенії (Pt), серед дівчат у віці 15 і 17 років – показники за шкалою шизоїдності (Se). Серед юнаків першої групи у віці 14 і 17 років на першій позиції перебували показники за шкалою психастенії (Pt), серед юнаків у віці 15 і 16 років – показники за шкалою шизоїдності (Se), серед юнаків другої групи у віці 14 і 17 років переважали показники за шкалою шизоїдності (Se), серед юнаків у віці 15 і 16 років – показники за шкалою психастенії (Pt). Не міг не звернути на себе увагу і той факт, що віково-обумовлені відмінності в ході проведених досліджень реєструвались тільки серед школярів з більш низьким рівнем здоров’я.